

Bývalý Tereziánský ústav šlechticů/čp. 2 na Pražském hradě (archeologie a stavebně historický průzkum)

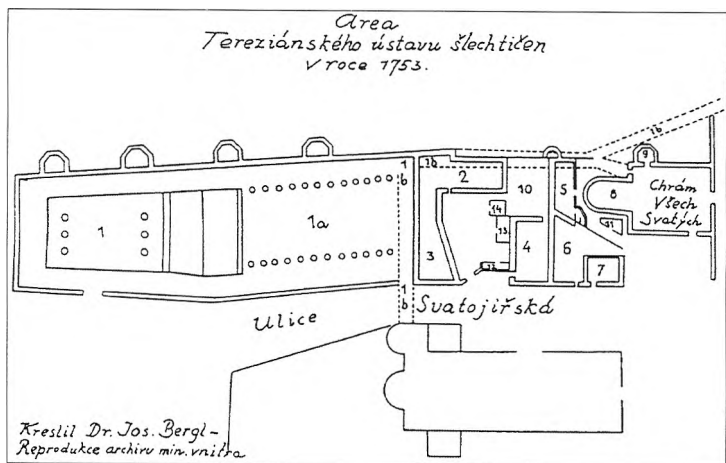
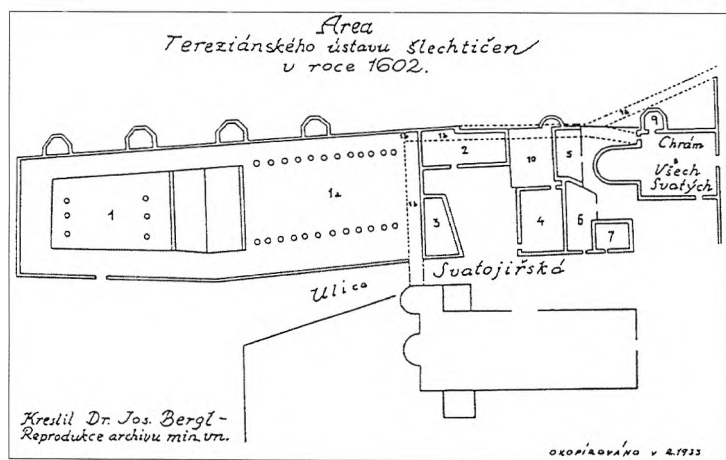
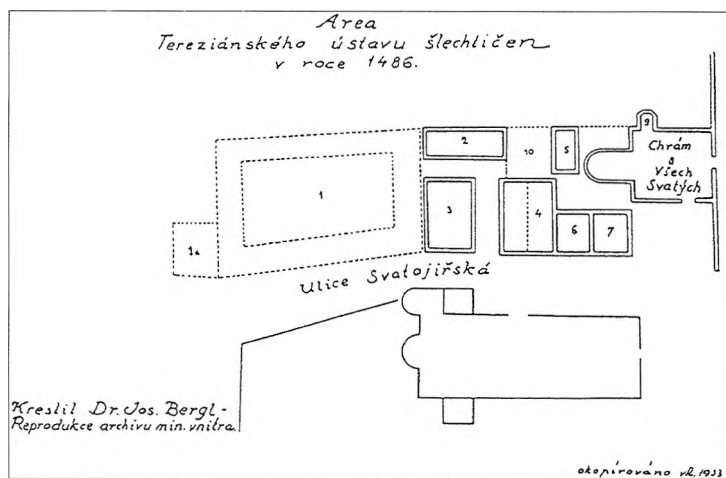
JAN FROLÍK

1. Úvod

Bývalý Tereziánský ústav šlechticů se svou zelenožlutou fasádou výrazně uplatňuje v siluetě Pražského hradu, kde zabírá téměř celou východní část. Donedávna byl také místem na Pražském hradě nejméně poznaným. Bránilo tomu využití budovy, tj. do roku 1918 vlastní ústav, který dal budově jméno, pak ministerstvo vnitra a po druhé světové válce státní policie. Nebylo možné provádět stavebně historický průzkum a také archeologové sem pronikali jen ojediněle. Poprvé v roce 1939, kdy probíhaly úpravy pro nacistické úřady, byly úpravy ve sklepích 2. suterénu využity k sondáži podél celé výšky románské hradby, která byla také tehdy v těchto místech identifikována (*Borkovský 1941*). Další příležitost se naskytla až v roce 1987, kdy byl budován kolektor přes východní nádvoří. Tyto práce pak pokračovaly ještě v letech 1989 a 1990 (*Boháčová – Frolík – Petříčková – Žegklitz 1992; Frolík 1995a; Smetánka – Frolík – Tomková – Žegklitz 1989, 144*).

Po roce 1990 nastává nové období a začala příprava projektu rekonstrukce, která měla zanedbanému objektu vrátit bývalý lesk. Součástí přípravy bylo také stavebně historický průzkum, provedený v roce 1992 (*Kašička – Svoboda – Strnadová – Vávrová 1992*). Jeho výsledky byly stručně zveřejněny (*Kašička 1997*). Jinou kapitolou přípravy projektu rekonstrukce bylo zahájení archeologického výzkumu. Již od tohoto stadia přistupoval investor i projektant k přípravě se snahou o dochování značné míry autenticity a bylo možno projekt korigovat s ohledem na očekávané či později skutečně nalezené významné situace. Jako příklad uvedme opuštění myšlenky vytěžení středního nádvoří pro zřízení velké haly. Svou roli zde sehrála skutečnost, že se podařilo doložit, že nádvoří pravděpodobně skrývá velmi významné archeologické terény.

Archeologický výzkum byl zahájen jako předstihový v únoru 1995 po předchozím geofyzikálním měření v roce 1994 a jen s malými přestávkami pokračoval až do roku 2001 (*Frolík 1995b; 1996; 1998; 1999; 2000a; 2000b; 2001a; 2001b; Frolík – Křivánek 1994; 1998*). Převážně předstihový charakter si udržel po celou dobu. Dosud není ukončen, protože rekonstrukce byla přerušena v důsledku problémů s financováním a bude pokračovat po jejich překonání. I v této (závěrečné fázi) bude ještě probíhat archeologický výzkum. Získáno bylo obrovské množství poznatků a nálezů, převážně dosud nezpracovaných. Velmi často bylo možno konfrontovat výsledky archeologické se závěry stavebně historickými.

2. Stavebně historický průzkum

Stavebně historický průzkum především shromáždil písemnou a ikonografickou dokumentaci ke starším předchůdcům Ústavu šlechticů, které následně zčásti identifikoval v organismu budovy. Ze všech informací vyplývá, že zde stálo více obytných budov. Nejstarší stavbou je románská hradba, která tvoří základ jižního průčelí budovy. Její existenci nicméně doložil již archeologický výzkum v roce 1939. Civilní zástavbu v pásu mezi románskou hradbou a Jiřskou ulicí můžeme sledovat od různých časových období. Celý areál byl rozdělen do několika ploch. Nejvýchodnější z nich zabíral přibližně třetinu a jeho psaná historie začíná v roce 1478, kdy zde stál dům Hanuše Pehma „*krále Jeho milosti úředníka*“. V roce 1513 koupili dům Rožmberkové. V roce 1541 vyhořel. Následovala výstavba nového renesančního paláce v letech 1545 až 1556. Tento palác se v hmotě budovy dochoval v podstatě dodnes a stavebně historický průzkum věnoval rekonstrukci jeho původní podoby největší pozornost.

Historie sousedního areálu začíná až v roce 1516, kdy náležel „*Johance z Tejně, manželce někdy Jana Jence z Landštejna ty časy nejvyššího purkrabě pražského*“. Po její smrti získali dům Švamberkové, od kterých ho v roce 1573 koupil Vilém z Rožmberka. Ten ho nechal zčásti zbořit a na takto uvolněném místě zřídil zahradu. Z domu se dochovala východní část, přimykající se k Rožmberskému paláci.

Sousední třetí areál je spojován se sborem mansionářů od chrámu sv. Víta. Jejich dům je doložen poprvé v roce 1350, kdy jim ho daroval Karel IV. po smrti svatovítského probošta Mikuláše Luckova z Brna. Dům mansionářů byl zničen za husitských válek a zůstaly z něho jen dva sklepy, zmíněné v roce 1486. V roce 1516 zde již stál dům patřící Václavu Zubovi z Landštejna. V roce 1527 jej vlastnil Zdeněk Lev z Rožmitálu. I tato nemovitost byla prodána v roce 1573 Rožmberkům, zcela zbořena a nahrazena zahradou. S tímto domem jsou spojovány sklepy, zachované pod západní částí prostředního nádvoří Ústavu šlechticů.

Západní třetina byla zastavěna menšími objekty, jejichž celkový počet není zcela zřejmý. Podle toho, jak lze spojit jednotlivé zmínky s konkrétními domy, doloženými plánem z doby krátce před jejich zbořením, lze jejich celkový počet odhadnout v intervalu 10–15. Jako důležitější připomeňme „*dům kostela Všechn Svatých*“, „*děkanství Všechn Svatých*“, „*škola kapituly sv. Víta*“.

Přelom znamená zřízení Ústavu šlechticů, jehož výstavba proběhla v letech 1753 až 1755, tedy vzhledem k rozsahu areálu velmi rychle. Postup výstavby je bohatě dokumentován písemnými prameny. Stavební vývoj se však zcela neuzavřel, během 18. až 20. století probíhaly menší úpravy.

Následující text se zabývá jen vybranými ukázkami nalezených situací s cílem ilustrovat problematiku spojující archeologii a stavebně historický průzkum.

3. Identifikace staveb starších než zachycuje stavebně historický průzkum

Silnou stránkou archeologie je především identifikace staveb a dalších konstrukcí, které časově předcházejí stavbám buď doloženým písemně nebo alespoň fragmentárně dochovaným (a rozeznáním) v organismu budovy. Stavebně historický průzkum neurčil žádnou zeď (s výjimkou výše uvedené románské hradby) jako románskou či předrománskou. Nejstarší písemná zmínka týkající se areálu, z níž můžeme usuzovat na existenci nějaké stavby, náleží do roku 1295, kdy dočasně u sousední královské kaple Věch svatých fungovala kapitula, personálně spojená s mělnickou kapitulou. Členové této kapituly se do Mělníka vrátili v roce 1300 (*Vilímková – Kašička 1967, 7–9*). Archeologický výzkum skutečně našel v místnostech přímo za závěrem kaple Věch svatých fragmenty zřejmě rozsáhlejší románské budovy. Byla na spáru přizděna k románské hradbě. Z jejího půdorysu se dochovala část dvou místností, oddělených příčkou a fragment chodbičky snad vedoucí do východnější z těchto místností. V chodbičce se dochovaly stopy kamenného dveřního ostění. Celkový rozsah budovy zůstává nejasný, na straně západní i východní byly zjištěny mladší velmi hluboké terénní zásahy, které její pozůstatky zcela odstranily. Postavení stavby datujeme do pokročilého 12. či počátku 13. století. Objekt zanikl v 15. století. Během své existence byl minimálně jednou upravován.

Fragment další románské stavby byl objeven v místech jižní části křídla, oddělujícího západní a střední nádvoří. Jednalo se o stavbu na kamenné podezdívce, vyzděné z kvádrů. Tato podezdívka byla pečlivě spárována do mírně zahloubeného interiéru. Tuto stavbu datujeme do staršího 13. století.

4. Identifikace zaniklých staveb

Značně prohloubit se podařilo poznatky o zaniklých stavbách, zmíněných v písemných pramenech. Týká se především domu Rožmitálského a domů situovaných západně od něho. Přesto však téměř bez výjimky platí, že díky dochovaným plánům máme představu, v které stavbě se nalézáme, ovšem ztotožnění s konkrétními zdívy je obtížné. Zvláště patrné je to u staveb v západním dílu areálu. Existuje plán asi z roku 1732 s velkým množstvím detailů a zdánlivě snadno umístitelný do současné situace. Jednou z těchto staveb byl dům Jiljí de Roye, později náležející k domu děkana u Věch svatých. Díky archeologickému výzkumu víme o jeho gotických počátcích a nejméně dvou mladších, pravděpodobně renesančních přestavbách. Nalezená zdíva ovšem nesouhlasí s plánem z roku 1732 a ani se nedaří vysvětlit tento rozpor.

Podobné je to u domu pánů z Rožmitálu, který snad zčásti prostorově navazuje na dům svatovítských mansionářů. Počátky stavebních aktivit můžeme položit již do 13. století, kdy registrujeme fragmenty dvou zřejmě dřevěných staveb na kamenných podezdívkách. Kamennou zástavbu na tomto místě můžeme archeologicky datovat do 14. století a konstatovat vícefázový vývoj následující stavby (staveb). Celkovější představu o půdorysu si však učinit nelze a nemáme ani možnost studovat starší plánovou dokumentaci, protože se žádná nedochovala.

Opačným příkladem může být domek označený v písemných pramenech jako „*příbytek kaplanův*“. Jednalo se o nevelký domek, připojený ze severní strany k presbytáři

Obr. 2: Praha-Hrad, čp. 2/býv. tereziánský Ústav šlechticů. Západní část 1. suterénu (za závěrem kaple Věch svatých. Románská hradba (A) a fragmenty románské budovy, která byla k hradbě přizděna (B). Sestavil J. Frolík.

kaple Věch svatých, Z domku se pod podlahou sakristie dochovala jižní část původně klenutého sklípku, rozděleného dodatečnou přepážkou minimálně na dvě místnosti. Sklep

byl od východu přístupný schodištěm o šesti dochovaných stupních. Obyvatelům domku zřejmě překážela mohutná gotická (parléřovská) základová zeď kaple Všech svatých, proto ji zeslabovali odesáváním a hloubením různých výklenků. Sklep respektuje přístavek ke kapli zřízený po požáru v roce 1541. Domek zanikl při stavbě Ústavu šlechticů. Zajímavý byl také další vývoj tohoto prostoru. Podél základů kostela byl vyhlouben výkop pro cihlovou kanalizační stolu. Po jejím postavení byl zbylý prostor vyplněn stavební sutí, obsahující velké množství (objem nalezených zlomků činí 90 beden) zlomků i podstatných fragmentů kachlů z většího počtu kamnových těles 15. až 17. století.

5. Prohloubení znalostí o starších stavbách zčásti dochovaných

V této části se můžeme zabývat jen dvěma stavbami – Rožmberským palácem a Švamberským domem.

V případě Rožmberského paláce došlo k několika korekcím při určení stáří některých místností, které nebyly původně považovány za součást jeho architektury. Příkladem může být místnost nad schodištěm do suterénu v severovýchodním koutě nádvoří. Průzkum ji považoval shodně s analogickým prostorem v severozápadním rohu nádvoří za tereziánskou. Jako takto určená vstoupila do projektu a měla být v rámci evokace rožmberského stavu zbořena. Archeologický výzkum klenebních zásypů jednoznačně prokázal, že již za Rožmberků zde existoval jakýsi balkon s kamennou balustrádou, z níž se dochovala v obvodovém zdivu pouze horní římsa. Balustráda byla později zazděna a z balkonu vytvořena regulérní místnost. Pravděpodobně z důvodu tepelné izolace byla ještě později (za tereziánské přestavby ?) oboustranně zesílena cihlovou přízdívkou, která překryla všechny stopy staršího stavu.

Ke korekci interpretace došlo při výzkumu v prostoru bývalé kaple Ústavu šlechticů, která je situována v jižní části západního křídla paláce. Měl tudy procházet kabelovod, který byl příčinou odkryvu pod podlahou jihozápadní části kaple. Výzkum se záhy zastavil na klenbě neznámého prostoru, který se posléze podařilo identifikovat jako část původní vstupní šije do sklepů pod jižním křídlem budovy. Do této šije se vstupovalo v jihozápadním rohu nádvoří. Šije sestupovala západním směrem až k západní zdi Rožmberského paláce, zde se o obracela o 180° a pokračovala po dodnes zachovaných schodech do nejzápadnějšího sklepa. Po připojení domu pánů ze Švamberka (nebo ještě později) byl zřízen dosud existující přístup do sklepů ve formě přímého schodiště s nástupem ze zachované části Švamberského domu. Původní šije, vzniklá v době výstavby Rožmberského paláce (tj. po roce 1545) tak byla vyřazena z provozu a v místě, kde procházela zdí sklepa byla s výjimkou nevelkého průduchu, který přehlédl i stavebně historický průzkum, zazděna.

Stejně zajímavá byla sondáž v soutce mezi býv. Rožmberským a Lobkovickým palácem, tedy v nejvýchodnějším prostoru Rožmberského paláce. Také zde projektant (i stavebně historický průzkum) přehlédl, že místnost je umístěna nad zaklenutou stolou. Na její klenbě se vytvořila velmi komplikovaná situace, zachycující všechny významné vývojové etapy Rožmberského paláce.

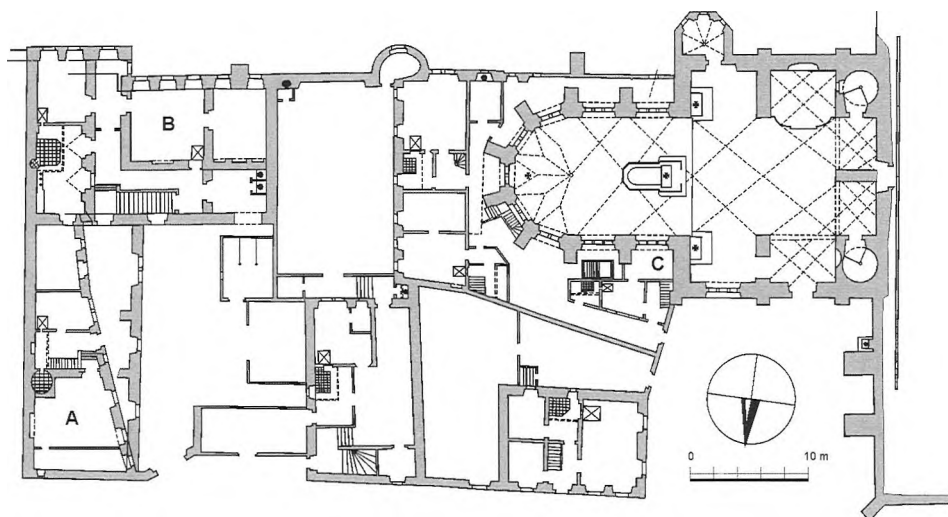
Stěna Lobkovického paláce (tj. východní stěna místnosti) má v těchto místech již gotický původ a je zřejmě pozůstatkem jednoho z domů, stojícího v areálu Pernštejnského/Lobkovického paláce před jeho postavením. Po zaklenutí soutky mezi oběma domy a její přeměně na shora zmíněnou stolu byla na klenbu nasypána vyrovnávací vrstva a po-

ložena podlaha, z níž se dochoval jen maltový podklad. Takto vzniklá místnost sloužila jako komunikační uzel, zprostředkující spojení mezi Rožmberským a Pernštejnským/Lobkovickým palácem. Zároveň bylo do jižní části místnosti vloženo točité schodiště, umožňující vystoupit do vyšších pater. Ze schodiště bylo možno také projít do jižněji položených místností, vytvořených nad zaklenutou soutkou. Z Rožmberského paláce se do místnosti vstupovalo od západu, vstupem situovaným stejně jako dnes. Práh byl umístěn poněkud níže, rozdíl mezi úrovněmi podlah byl překonán pomocí schodů, před nimiž byla podlaha vyložena keramickými dlaždicemi. Úpravy během přestavby na tereziánský Ústav šlechticů se dotkly také této místnosti. Průchod do Pernštejnského/Lobkovického paláce byl zazděn, točité schodiště bylo zrušeno a zbořeno. Stěna sousedící s Pernštejnským/Lobkovickým palácem byla ve spodní části zesílena přízdívkou, založenou přímo na klenbě štol. Původně bylo zřejmě plánováno vyzdění plné zdi, plán však byl změněn a na průběžném základu byl vyklenut vynášecí oblouk. Místnost tak nebyla o mnoho zmenšena, za to ve vyšších patrech mohla být vyzděna plná zeď. Zrušeny byly také schody do místnosti od západu (z Rožmberského paláce). Práh byl posunut výše na dnešní úroveň. Zároveň byla položena nová podlaha z keramických dlaždic. Její úroveň zřejmě nepočítala s klenbou pod ní, a proto byla její vrcholová část sesekána. Nejmladší zásah představoval výkop do této dlaždicové podlahy, při němž byla také proražena klenba štol. Zásah do klenby byl zazděn na cementovou maltu a dlažba nad zásahem provizorně vyspravena z cihel. Výzkum v soutce nepřinesl téměř žádný drobný archeologický materiál. Přesto sledování dochované stratigrafie ve vrstvách a zdivech doložilo velmi komplikovaný vývoj a tato prostora představuje asi nejužší syntézu pozorování archeologických a stavebně historických.

Zajímavé poznatky byly získány během statického zpevnování klenby obnovovaného velkého Rožmberského sálu v jižním křídle paláce. Vyklizeny byly všechny zásypy nad klenbou sálu. Zásyp obsahoval různorodou směs především zlomků kachlů renesančního i barokního stáří. Jiným druhem nálezu jsou architektonické články, druhotně použité v základech tereziánských příček, založených na klenbě sálu. Mezi nimi jsou nejzajímavější součásti římsy (?), jež mohly být součástí architektury zaniklých věží jižního průčelí Rožmberského paláce. Množství zásahů se odehrálo i do podlahy sálu, tj. do klenebních zásypů nad sklepními prostory. Rozlišit se podařilo fragmenty rožmberských podlah ze šestibokých dlaždic a mladších tereziánských ze čtvercových dlaždic. Častým nálezem, nejen v Rožmberském sále jsou základy soklů kachlových kamen, postavených po rozdělení sálu na menší místnosti.

Značně rozšířit se podařilo informace o zaniklých částech domu pánů ze Švamberka. Jeho východní křídlo z větší části stojí, v přízemí se dochoval v téměř intaktní podobě velký sál. Zaniklo křídlo jižní, doložené však v plánové dokumentaci až do výstavby Ústavu šlechticů. Jeho podobu zčásti odhalil výzkum ve třech místnostech jižního křídla 1. suterénu. Zjištěny byly části dvou původních místností. Východněji položená tvořila jihovýchodní roh domu/paláce a známe její jižní část. Původní úroveň podlahy v této místnosti zanikla. Západní směrem přiléhal další místnost, jejíž podlaha byla asi o 1,5 metru hlouběji. Dochovala se z ní jižní a východní zeď, kterou procházelo schodiště o třech stupních. Čtvrtý se nacházel již v interiéru místnosti a zůstala po něm pouze jizva. Podlahu tvořily cihly, prosedající se přibližně uprostřed do starších situací. Stěny byly omítnuty kvalitní interiérovou omítkou a opatřeny bílým nátěrem, který se téměř v úplnosti do-

choval na východní stěně a útržkovitě i na stěně jižní. Od Rožmberského paláce oddělovala jižní křídlo Švamberského domu soutka, kterou probíhal cihlový kanál, odvádějící

Obr. 3: Praha-Hrad, čp. 2/býv. tereziánský Ústav šlechticů. Plán zaniklé zástavby v západní části areálu Ústavu šlechticů asi z roku 1732. V ploše domu Jiljí de Roye (A) a domu děkana (B) byla nalezena zdíva, která nelze ztotožnit se zdívou na plánu. U „příbytku kaplanova“ (C) je shoda bezproblémová.

nečistoty. Dochovaná situace neposkytlá dostatek informací o době vzniku Švamberského domu, jen obecně uvažujeme o pokročilém 15. či počátku 16. století. Po spojení obou budov bylo do severozápadního rohu východnější místnosti vestavěno točité schodiště, z něhož se nově vstupovalo také do sousední zahloubené místnosti. Interpretace nalezeného fragmentu zdíva jako části schodiště by byla bez existující plánové dokumentace obtížná. Shoda nalezených zdív s plánem z roku 1722 je bezproblémová.

6. Informace prohlubující znalosti o Ústavu šlechticů

Postup výstavby Ústavu šlechticů je velmi dobře dokumentován písemnými prameny (existují alespoň zčásti účty, dochována je také plánová dokumentace, pořízená hned po dokončení stavby). Archeologie může přinést poznatky spíše o přípravě staveniště a postupu stavby nejspodnějších částí budovy. Klesající terén hradního ostrohu ve směru západ – východ si vynutil hluboký zásah do podloží, zejména v části podél průčelí do Jiřské ulice. V těchto místech zanikla převážná většina starších terénů a zdív. Pokud můžeme určit průběh stavby, byly pečlivě odděleny práce náročnější na kvalifikaci od méně náročných. Nejprve bylo zplanýrováno staveniště, při čemž měly být zřejmě odstraněny všechny překážky dalšího stavebního postupu. Znamená to, že v některých úsecích (bohužel jich byla většina a připisujeme je pečlivějším nebo instrukcí dbalejším pracovní-

kům, eventuálně přísnému či pečlivému dozoru) byla odstraňována všechna zdiva, a to i taková, která by dalšímu postupu stavby nebránila. Do něj byly vyhloubeny výkopy pro kanalizační štol, které byly po vyzdění kanálů opět zasypany. Do takto upraveného staveniště byly hloubeny výkopy pro základové zdi paláce. Zdi byly stavěny s vynechanými otvory pro vložení dřevěných ostění či ostění topných komor. Ty byly do zdi vestavěny v další fázi. Pak došlo ke konečné úpravě povrchu a byly položeny podlahy.

Jiným příkladem možností archeologie v takto mladém období je vysledování úprav interiérů Ústavu šlechticů, eventuálně jejich správné časové zařazení. Příkladem mohou být místnosti podél průčelí do Jiřské ulice, které se nacházejí v areálu bývalého Rožmberského paláce.

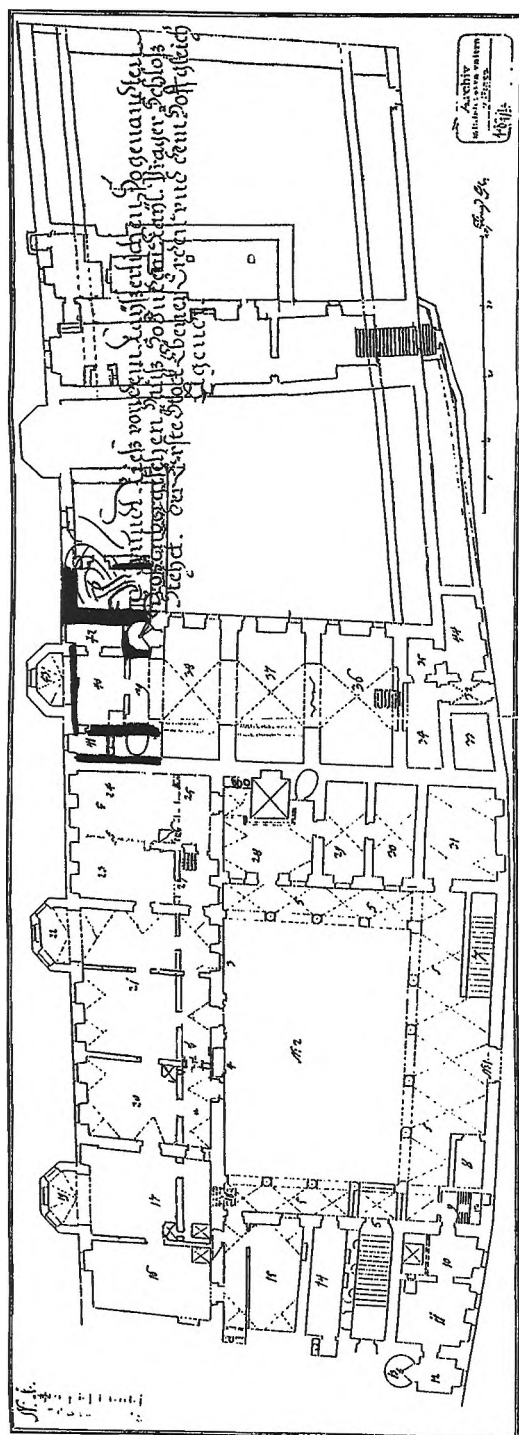
Výzkum se dotknul pěti. Pro všechny je shodné dodatečné zvýšení úrovně podlah, vyrovnávající nepříznivý poměr mezi podlahou a původně vysokým umístěním oken. Tři z nich jsou situovány západně od vjezdu na nádvoří, dvě východně od něho. Dvě nejzápadnější místnosti vznikly dodatečným vyčleněním z prostoru většího sálu Rožmberského paláce. Původní sál byl vybaven podlahou z keramických dlaždic a v rohu místnosti se podařilo odhalit cihlový sokl pod kachlová kamna. Prostory byla posléze rozdělena příčkou na dvě místnosti, v nichž probíhal další vývoj odlišně, ale vždy v několika krocích. Ke zvýšení úrovně podlah v jedné došlo v 19. století, ve druhé až ve století 20. Ve třetí místnosti bylo zvýšení podlahové úrovně naopak jednorázové již v 19. století.

Zbýlé dvě místnosti se nacházejí v severovýchodním nároží paláce, jedna z nich je již situována ve výběžku, vyplňujícím původní soutku mezi Rožmberským a Lobkovickým palácem a vývoj v ní byl popsán výše. Také tyto dvě místnosti se musely vyrovnat se změnou úrovně okenních otvorů, situovaných velmi vysoko nad původními podlahami. Došlo zde k druhotnému zvýšení úrovně podlah, nové podlahy byly považovány za tereziánské. Archeologický výzkum ve větší místnosti odhalil původní podlahu, tvořenou rozpraskanými a silně ošlapanými šestibokými dlaždicemi. Menší opotřebení nesly jen v rozích a jiných méně frekventovaných částech. Na několika místech byla narušená dlažba vyspravena čtvercovými dlaždicemi menšího formátu. Odstranění dodatečných násypů tak odhalilo původní rožmberský stav místnosti, umocněný existencí původní klenby. Ke změně podlahové úrovně však došlo v době relativně nedávné. V popelovitém násypu byly nalézány přesně datované, neboť jen ohořelé spisy ministerstva vnitra z let 1925–1926.

V některých místnostech se podařilo určit jejich původní funkční využití. U velkého sálu v západní části 1. suterénu se podařilo prokázat, že byl původně rozdělen na několik místností a vytvoření sálu je až dílem 19. či dokonce 20. století. Původní místnosti sloužily zčásti jako prádelna, neboť s touto funkcí spojujeme nalezené cihlové vany, v nichž byly zbytky dřevěných kádí.

7. „Zahradní“ archeologie

Trochu jiné poznatky přinesl výzkum na středním a západním nádvoří, jejichž povrch byl snižován na úroveň z doby tereziánské výstavby. I tyto z archeologického hlediska velmi mladé situace poskytly zajímavé poznatky zejména ke vzhledu a úpravě obou ná-

Obr. 4: Praha-Hrad, čp. 2/býv. tereziánský Ústav šlechticů. Přízemí Rožmberského paláce a suterénní partie dochované části Švaberského domu na plánu z roku 1722 s doplňky z let 1723 a 1737. Černě zvýrazněna zdiva ověřená archeologickým průzkumem.

dvoří v 18. a 19. století, tedy zejména k tomu, co je rozvíjeno jako tzv. „zahradní“ archeologie.

Na západním nádvoří byla objevena torza úpravy z 19. století, sestávající z cihlové obruby záhonu či trávníku, části dlážděné plochy a kompletně dochovaného základu kamenné vodní nádrže (včetně původního přívodu vody). Podél stěn budovy byl trávník lemován obrubou napodobující kořen, který byl proveden z betonu. Tato úprava předcházela starší, tereziánská z 2. poloviny 18. století. Jejím středem byla nádrž na vodu, situovaná uprostřed nádvoří. Nádrž byla umístěna na cihlovém základu. K nádrži vedlo dřevěné vodovodní potrubí, přebytečná voda byla odváděna cihlovým kanálkem směřujícím do jihovýchodního rohu nádvoří.

Na středním nádvoří bylo možno předpokládat zachycení pozůstatků Rožmberské zahrady. Tu se podařilo doložit vrstvou zahradní zeminy pod tereziánskými bouračkami a planýrkami. Nevelký rozsah sondáže do hloubky odpovídající rožmberské úpravě však nedovoluje učinit si detailnější představu o jejím rozvržení. Na rozdíl od dochovaných projektových plánů s vykreslenou parkovou úpravou, zjistil archeologický výzkum pro tereziánské období kompletní výdlažbu celého nádvoří, provedenou z kočičích hlav. Dláždění chybělo pouze v centrální části nádvoří. Z písemných pramenů je známo, že uprostřed nádvoří stála nádrž na vodu, nabízí se tedy její situování do těchto míst. Její přímé pozůstatky ani stopy po přívodu vody však výzkum nezachytil. Četné menší i větší kulové jamky, hloubené do dlažby dokládají, že nádvoří bylo využíváno spíše utilitárně a snad zde stály nějaké lehčí stavby hospodářského charakteru. Jejich půdorysy však rekonstruovat nelze.

V pokročilém 19. století byla dlažba převrstvena zahradní zeminou. Plocha nádvoří byla rozčleněna na záhony a cestičky, které lemovaly kořeny a pařezy, provedené z betonu pomocí šablon. Část záhonových obrub se dochovala pouze v negativu jako žlábek po vytrhaném obrubníku. Plocha záhonů byla mimo jiné osázena keři či stromky, které po sobě zanechaly stopu v podobě jam, zahloubených v pravidelných rozestupech do starších situací. Jeden mohutnější výkop může být svědectvím o existenci mohutnějšího stromu.

Tato úprava zanikla zřejmě až v letech 1939/40, kdy ji překryla navážka vzniklá zřejmě jednorázově při zřizování asi 50 cm silné betonové desky nad gotickými sklepy pod západní částí nádvoří, které měly sloužit jako kryty.

Poznatky o úpravě obou nádvoří doplňují obrazovou a plánovou dokumentaci, protože dokládají mnohem složitější vývoj, než se předpokládalo. Dochované plány projektu Ústavu šlechtičen ukazují, že v některých detailech se projekt realizoval jinak, než se původně předpokládalo.

8. Archeologie versus stavebně historický průzkum

Hodnotit výsledky archeologického a stavebně historického průzkumu je prozatím předčasné. Rekonstrukce objektu ještě neskončila, neskončily tudíž ani jednotlivé průzkumy. Přesto však můžeme vyslovit některé závěry.

Stavebně historický průzkum z roku 1992 je charakterizován jako povrchový. Pro úvahy o zaměření archeologického výzkumu je nejdůležitější identifikace jednotlivých předchůdců tereziánského paláce, jejichž poznání bylo jedním z cílů výzkumu. Velmi užitečné je shromáždění písemných zpráv, plánů a ikonografické dokumentace v jednom elabo-

rátu. Při poznání vlastní budovy průzkum nutně místy ulpěl jen na povrchu, protože je zřejmé, že do některých prostorů a místností nemohli jeho autoři proniknout.

Četná stavebně historická pozorování byla učiněna až během rekonstrukce, jejich dokumentace byla prováděna pracovníky památkové péče KPR, tedy jinými osobami než vstupní průzkum. Řadu informací tohoto charakteru získali sami archeologové především proto, že byli na staveništi téměř neustále přítomni.

Na závěr ještě jednu připomínku. Nelze jednoznačně souhlasit s konstatováním průzkumu, že úpravy ve 20. století byly citlivé. Celkově se jednalo o postupnou devastaci celého objektu, jejíž jednotlivé kroky snad mohly být chápány jako menší z více zel (vedení četných rozvodů nad podhledy vloženými pod klenby chodeb místo zasekávání potrubí a kabelů do zdí). Využívání obytných prostorů k činnostem, pro něž bylo nutné budovat základové betonové desky s olejovými vanami rozhodně nebylo adekvátní významu celé stavby. Stejně tak se zde odehrávaly nehlášené úpravy, při nichž byly narušovány archeologické situace. Příkladem může být do průzkumu neznámý sklep pod severním křídlem Rožmberského paláce, objevený jako pokračování gotického sklepa pod nádvořím. Vyplněn byl sutí a zeminou, obsahující mimo jiné také keramiku 12. až 13. století.

Literatura

- Boháčová, I. – Frolík, J. – Petříčková, J. – Žegklitz, J. 1992:* Praha-Hradčany, Hrad – V nádvoří v čp. 2 v Jiřské ul. (býv. Rožmberský palác), Výzkumy v Čechách 1988–1989. Praha, s. 115–116.
- Borkovský, I. 1941:* Soběslavská hradba v Rožmberském paláci na Pražském hradě, Zprávy památkové péče V, s. 113–123.
- Frolík, J. 1995a:* Praha-Hradčany, akce 1392, Výzkumy v Čechách 1990/2. Praha, s. 262.
- *1995b:* Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na základě smlouvy č. 704/95 na lokalitě Praha-hrad, čp. 2 (býv. Tereziánský ústav šlechticů), I.–IV. Archiv ARÚ AV ČR Praha, čj. 5339/95.
- *1996:* Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na základě smlouvy č. 710/96 na lokalitě Praha-hrad, čp. 2 (býv. Tereziánský ústav šlechticů), Archiv ARÚ AV ČR Praha, čj. 5570/96.
- *1998:* Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na základě smlouvy č. 752/98 na lokalitě Praha-Pražský hrad, čp. 2, býv. Tereziánský ústav šlechticů – akce: trasa kabelovodu v bývalé kapli, Archiv ARÚ AV ČR Praha, čj. 4940/98.
- *1999:* Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na základě smlouvy č. 752/98, dodatek 1, na lokalitě Praha-Pražský hrad, čp. 2, býv. Tereziánský ústav šlechticů, Archiv ARÚ AV ČR Praha, čj. 2623/99.
- *2000a:* Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na základě smlouvy č. 738/99 na lokalitě Praha-Pražský hrad, čp. 2/býv. Tereziánský ústav šlechticů, II. etapa rekonstrukce, Archiv ARÚ AV ČR Praha, čj. 9880/00.
- *2000b:* Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na základě smlouvy č. 776/00 na lokalitě Praha-Pražský hrad, čp. 2 /býv. Tereziánský ústav šlechticů

- čen – akce: rekonstrukce místností B2-18 až B2-20, Archiv ARÚ AV ČR Praha, čj. 9543/00.
- 2001a: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na základě smlouvy č. 776/00, dodatek č. 2, na lokalitě Praha-Pražský hrad, čp. 2/býv. Tereziánský ústav šlechtičen – akce: rekonstrukce místností B2-58, B2-59, B2-60 a B2-61, Archiv ARÚ AV ČR Praha, čj. 6822/01.
 - 2001b: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na základě smlouvy č. 790/01 na lokalitě Pražský hrad, čp. 2/ býv. Tereziánský ústav šlechtičen – akce: rekonstrukce místnosti C2-095, Archiv ARÚ AV ČR Praha, čj. 6823/01.
- Frolík, J. – Křivánek, R. 1994: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na základě smlouvy č. 789/94 na lokalitě Praha-Pražský hrad, čp. 2 – býv. Tereziánský ústav šlechtičen – akce: geofyzikální měření na středním dvoře, Archiv ARÚ AV ČR Praha, čj. 7381/94.*
- 1998: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na základě smlouvy č. 714/98 na lokalitě Praha-Hrad, čp. 2 (býv. Tereziánský ústav šlechtičen). Archiv ARÚ AV ČR Praha, čj. 2558/98.
- Kašička, F. 1997: Ze starší historie Ústavu šlechtičen na Pražském hradě – Aus der älteren Geschichte des Instituts der Edelfrauen auf der Prager Burg, Archaeologia historica 22, s. 129–144.*
- Kašička, F. – Svoboda, J. – Strnadová, V. – Vávrová, V. 1992: Pražský hrad. Ústav šlechtičen – čp. 2. I.–III. Pasport SÚRPMO. Praha.*
- Smetánka, Z. – Frolík, J. – Tomková, K. – Žegklitz, J. 1989: Praha 1 – Hrad, Výzkumy v Čechách 1986–1987. Praha, s. 139–145.*
- Vilímková, M. – Kašička, F. 1967: Pražský hrad. Kaple Všech svatých. Pasport SÚRPMO. Praha.*